

Sect. VII. De conditionibus ex parte ejus, pro quo offeruntur.	967
Sect. VIII. De conditionibus requisitis ex parte offendit illa.	969
DISPUTATIO XLIX.	
De potestate concedendi indulgentias.	
Sect. I. An sit in Ecclesia.	979
Sect. II. Quam sit antiquus in Ecclesia indulgentiarum usus.	987
Sect. III. Sine ordinis, an jurisdictionis.	993
Sect. IV. Quid sit indulgentia.	996
Sect. V. Qualis sit usus indulgentiae.	1003
DISPUTATIO L.	
De effectu indulgentiarum.	
Sect. I. An extendatur ad culpae remissionem.	1005
Sect. II. Quam paenam temporalem tollat indulgentia.	1011
Sect. III. Quam paenam indulgentia remittat.	1016
Sect. IV. Quotuplex sit.	1024
Sect. V. De indulgentia partiali.	1028
DISPUTATIO LI.	
De thesauro Ecclesiae, qui per indulgentias dispensatur.	
Sect. I. Utrum in Ecclesia sit spiritualis thesaurus, qui per indulgentias dispensari valeat.	1037
Sect. II. Utrum thesaurus Ecclesiae, qui per indulgentias dispensatur, constet etiam ex satisfactionibus Sanctorum.	1040
Sect. III. Utrum indulgentiae tantum concedi possint ex thesauro Ecclesiae.	1048
Sect. IV. An Ecclesiae thesaurus solum per indulgentias dispensetur.	1056
DISPUTATIO LII.	
De fidelibus viventibus, quibus prodesse possunt indulgentiae.	
Sect. I. Utrum indulgentia solis hominibus concedi possit, et quomodo dividatur in localem, realem et personalem.	1058
Sect. II. Quae habitualis dispositio requiratur in eo, qui indulgentiam lucratur est.	1067
Sect. III. An ad indulgentiae effectum sit necessaria confessio.	1075
Sect. IV. Utrum actualis dispositio necessaria sit ad effectum indulgentiae consequendum.	1080
Sect. V. An et quomodo praestandum sit opus expressum in forma indulgentiae, ut fructus obtingatur.	1082
Sect. VI. An opus ad indulgentiam postulatum, honestum in individuo requiratur.	1086
Sect. VII. Utrum inter viventes possit indulgentia ab uno, per opus ab alio factum comparari.	1088
Sect. VIII. Utrum omnes facientes opus ad indulgentiam requisitum, statim, et æqualiter fructum ejus consequantur.	1091
Sect. IX. Utrum præter gratiam, et opus injunctum requiratur aliqua alia dispositio actualis vel habitualis ex parte recipientis indulgentiae fructum.	1095
DISPUTATIO LIII.	
De defunctis quibus indulgentiae prodesse possunt.	
Sect. I. Utrum animæ defunctorum sint capaces fructus indulgentiarum.	1098
Sect. II. Utrum indulgentiae valeant defunctis per modum absolutionis, vel tantum per modum suffragii.	1100
Sect. III. Quid sit indulgentiam concedi defunctis per modum suffragii, et quomodo ab indulgentia per modum absolutionis differat.	1103
Sect. IV. Quæ conditiones requirantur ad valorem indulgentiae pro defunctis.	1110
DISPUTATIO LIV.	
De causa finali, propter quam concedi possunt ac debent indulgentiae.	
Sect. I. Utrum ad concedendam indulgentiam necessaria sit aliqua causa finalis, quæ moveat concedentem.	1114
Sect. II. Utrum legitima causa ita sit necessaria ad indulgentiam, ut sine illa concessa, sit nulla.	1117
Sect. III. Utrum ad indulgentiae valorem requiratur causa non solum justa, sed etiam proportionata.	1124
Sect. IV. Utrum necesse sit causam indulgentiae esse publicam, seu ad commune bonum pertinere.	1132
DISPUTATIO LV.	
De causa efficiente indulgentiarum.	
Sect. I. An solus Summus Pontifex habeat divino jure potestatem concedendi indulgentias.	1137
Sect. II. Utrum inferiores sacerdotes, vel saltem Episcopi habeant jure divino potestatem concedendi indulgentias aliquibus personis vel locis.	1140
Sect. III. Utrum Episcopi possint indulgentias concedere ordinario jure humano.	1143
Sect. IV. Quid possint humano jure ordinario inferiores Prelati, aut sacerdotes circa indulgentiarum concessionem.	1152
Sect. V. Quid possint Prelati religionum circa indulgentias concedendas.	1155
Sect. VI. In quibus sit, vel esse possit potestas delegata ad indulgentias concedendas.	1160
DISPUTATIO LVI.	
De forma in concedendis indulgentiis servanda.	
Sect. I. Utrum ad indulgentiam concedendam, seu efficiendam necessaria sit aliqua forma, eaque determinata.	1162
Sect. II. Utrum indulgentiae forma stricto, vel favorabili jure interpretanda sit.	1171
Sect. III. Utrum forma indulgentiae tantum valeat, quantum sonat.	1174
DISPUTATIO LVII.	
De duratione et revocatione indulgentiae.	
Sect. I. An indulgentia sit perpetua.	1173
Sect. II. Quibus modis cessaat indulgentia.	1181

COMMENTARI

AC DISPUTATIONES

P. D. FRANCISCI SUAREZ E SOCIETATE JESU

IN TERTIAM PARTEM D. THOMÆ, A QUÆSTIONE OCTOGESIMA QUARTA USQUE AD FINEM.

CUM DISPUTATIONIBUS DE SACRAMENTIS CONFESSIONIS, ET EXTREMÆ UNCTIONIS, DE PURGATORIO, SUFFRAGIIS, ET INDULGENTIIS.

PRÆFATIO.

1. In sacramentorum tractatu et doctrina quartum locum tenet pœnitentia, ut constat ex usu Scholasticorum omnium, quem sua auctoritate confirmavit Concilium Trid., session. 14, ut omittam antiquiores Patres et Concilia, quæ superius indicavi in 3 tom. 3 partis, in initio q. 73. Hic autem ordo non fundatur in dignitate; in hac enim sacramento hoc non tenet quartum locum, sed quintum, vel fortasse sextum, ut traditur etiam 3 p., q. 65; sed fundatur in usu hujus sacramenti; nam, per se loquendo, est quartum in usu; necessario enim præcedit baptismus, ut per se notum est; deinde confirmatio et Eucharistia, cum sint sacramenta vivorum, ac per se loquendo, peccatum non supponant. Quia vero spiritualis vita in hominibus, vel frequenter amittitur, vel levioribus culpis facile maculatur, ideo post prædicta sacramenta, statim sequitur usus pœnitentiae. De qua disputant Theologi cum Magistro in 4, a d. 14 usque ad 22, etibi præcipue D. Thomas, et nonnulla 4 contra Gent., cap. 71 et 72, et in 3 part., quæst. 84, materiam hanc inchoavit, sed felici morte preventus absolvere non potuit. Antiqui etiam Patres, et qui his temporibus contra haereticos scribunt, multa de hoc sacramento tradunt, quos suis locis indicabo; et eos in summam rediget Bellarminus, 2 tomo, contr. 4, lib. 1, cap. 10. Et nonnulla notavit Pamelius, ad lib. Tertull.

materiae introductione, et ad illius questionis declarationem sequentem disputationem præmittemus.

DISPUTATIO I.

DE PÆNITENTIA IN COMMUNI.

Duo in præsenti disputatione breviter a nobis tradenda sunt. Primum, quæ sint communia virtuti et sacramento pœnitentiae. Deinde quæ sint unicuique propria, atque adeo in quibus inter se differant. Ita enim utriusque ratio saltem imperfecta et confusa haberi poterit, ut ex illa ad exactam utriusque cognitionem progrediamur.

SECTIO I.

Quæ sint ea, in quibus virtus et sacramentum pœnitentie convenient.

1. Nominis pœnitentiae etymologia et signa.

— Primum omnium illis commune est pœnitentiae nomen, de cuius etymologia multa Latini auctores, et D. August., lib. de vera et falsa Penit., c. 19; Isid., lib. 3 Etymol., cap. ult.; qui convenient, pœnitentiam dictam esse a poena, ut idem sit *pœnitere*, quod, poenam tenere, et *pœnitentia* (inquit Augustinus) sit *pœnae tenentia*, vel ut Isidorus, idem sit quod *punientia*; quia vero poena dolorem ac tristitiam infert, vel potius ipse dolor facti commissi est prima ac præcipua pœnitentia, ideo pœnitentiae nomen præcipue significare solet dolorem et retractationem prioris facti. Cum vero loquimur de priori facto, omissionem etiam comprehendimus; nam sicut illa esse potest vera culpa, ita de illa esse potest vera pœnitentia. Solet autem interdum hæc vox significare per extensionem, odium et tedium de aliqua re, etiamsi humana operatio non sit; in significatione tamen propria solum versatur circa actionem humanan. Rursus aliquando dicitur pœnitentia, retractatio prioris voluntatis, etiam si mala non fuerit, quomodo per metaphoram tribuitur Deo pœnitentia, Genes. 6: *Pœnitet me fecisse hominem*. Et Jurisperiti distinguunt duplēm pœnitentiam, unam contractus, aliam criminis, ut videre licet in glos. ad l. *Qui ea*, 67, ff. de Furtis. Proprio tamen et theologico more pœnitentia solum dicitur dolor de peccato commisso. Nam, ut Augustinus notavit, poena proprie respondet culpæ; et ideo pœnitentia proprie dicta est ab illa poena, quæ propter culpam sumitur. Quapro-

pter hujusmodi poena voluntaria etiam esse debet, seu voluntarie sumpta; nam quæ ab alio infligitur, et invite sustinetur, non potest dici pœnitentia, sed pura vindicta. Quare Augustinus et Isidorus aiunt, pœnitentiam esse poenam, qua aliquis in se punit, quod peccando commisit, ut sicut voluntarie peccavit, ita voluntarie se affligat. Unde etiam fit, ut pœnitentia solum dicatur proprio de dolore honesto, et rationi consentaneo. Nam vera pœnitentia est culpæ retractatio; si autem ipse dolor sit iniquus, non erit proprio culpæ retractatio, sed nova potius culpæ commissio; neque igitur erit vera pœnitentia. Debet igitur pœnitentia esse honestus dolor. Atque ita tandem hac voce significari concluditur, virtutem quamdam seu actum virtutis; nunc enim in hac amplitudine utimur nomine virtutis. Quia vero hic dolor pars est cujusdam sacramenti, ideo hæc vox ad illud sacramentum significandum translata est, a parte totum nominando. Atque ita constat, hoc nomen commune esse et sacramento et virtuti.

2. Calumnia hæretorum refellitur. — Tandem in hoc puncto addendum est, hæreticos hujus temporis non admittere dictam hujus vocis etymologiam et significacionem; sed pœnitentiam aiunt, nihil aliud esse, quam novam vitam, seu resipiscientiam. Quod ideo faciunt, ut inducant errorem, quo negant necessitatem doloris et afflictionis ob peccatum commissum. Sed, quod ad rem spectat, improbabimus hunc errorem infra. Quod vero pertinet ad nomen, heretici gratis loquuntur, et contra omnes auctores Latinos et SS. Patres, ut vidimus, imo etiam contra usum Scripturæ, ut intelligi potest ex verbis Job ult.: *Idcirco me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere*. Et Matth. 41: *In cilio et in cinere pœnitentiam egissent*. In quibus verbis et aliis conjunguntur cum pœnitentia actions, quæ vel corpus afflidunt, vel tristitiam indicant, ut significetur, pœnitentiam vel includere, vel consistere in dolore animi de peccato commisso. Quamvis etiam ad illam pertineat novæ vite propositum, juxta definitiones Gregorii et Ambrosii, quas in d. 14 adducit Mag., et eas inferius ex professo explicatur sumus, agentes de actibus virtutis pœnitentiae.

3. Necessitas pœnitentiae. — Secundo convenient virtus et sacramentum pœnitentiae in ratione medicinæ utilis ad delendum peccatum actuale, et necessariæ, si illud mortale sit, et cum debita proportione applice-

tur. Hanc assertionem sumo ex D. Thoma, quæst. 85, articulo 5, quam ipse, præsertim quoad necessitatem, probat ex illo Luce 3: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis*. Quæ verba videntur posse exponi sola virtute, et cum dicta sint a Christo Domino in lege nova, non videntur satis convincere generatim de omni tempore. Quare afferri etiam possunt alia testimonia ex Veteri Testamento, ut Ezech. 18 et 33, et sæpe alias. Item ad necessitatem sacramenti confirmandam uti possumus verbis Christi, Joan. 20: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, etc. De quo testimonio late inferius. D. Thomas autem recte accommodat et exponit illa verba: *Nisi pœnitentiam egeritis*, ut intelligentur de pœnitentia a Deo præscripta, et designata in unaquaque lege et tempore. Nam quod pœnitentia sit medicina peccati, non habet sine divina lege, acceptatione, et promissione: et ideo in unaquaque lege talis pœnitentia vel utilis, vel necessaria est, qualis a Deo postulatur. De peccatis ergo venialibus postulat Deus pœnitentiam, non quidem ut omnino necessariam, si de pœnitentia formalis sermo sit, sed ut utilem; de mortalibus vero requirit illam ut necessariam; quia cum mortale avertat a Deo, et convertat hominem ad creaturam, merito exigitur ab homine formalis detestatio talis peccati. Quam necessitatem Christus Dominus in lege nova posuit in sacramento pœnitentiae propter hujus status perfectionem; et ita satis constat tota conclusio pro hujus loci opportunitate. Dixi tamen, *servata proportione*, quia pœnitentia virtus simpliciter est utilis, vel necessaria ad omnia peccata actualia; sacramentum autem pœnitentiae solum ad ea peccata, quæ post baptismum susceptum commissa sunt; nam priora non subduntur clavibus Ecclesiæ, quoniam extra Ecclesiam committuntur; at vero virtus pœnitentiae omnia peccata complectitur, sive antecedant, sive sequantur baptismum. Loquimur autem nunc de virtute pœnitentiae in communi, ut ab attritione vel contritione abstrahit: sic enim necessaria est etiam cum baptismo in adulto, qui peccatum mortale commisit.

4. Pœnitentia secunda tabula cur dicatur.

— Tertio communis est utrique illa metaphora, qua pœnitentia dicitur, *secunda tabula post naufragium*. Per illam enim nihil aliud, quam necessitas pœnitentiae significatur. Eam vero tradunt Magist., d. 14, et D. Thom., dict. q.

84, art. 6, sumptaque est ex Hieron. Isa., 3, epist. 8 ad Demetriad.; et illam etiam indicat Tertull. in principio lib. de Poen.; et Ambros., ad Virgin. lapsam, c. 18; quam probavit Concil. Trid., sess. 8, c. 14, c. 2, contra hæreticos hujus temporis, qui hanc metaphoram irrident, quia baptismus (inquiunt) non frangitur, ut secunda tabula necessaria sit; illi vero solum intendunt excludere necessitatem pœnitentiae, quæ per illam metaphoram optime declaratur. Potest autem duobus modis exponi, primo, si per naufragium intelligamus lapsum totius naturæ humanæ in primo parente; sic enim baptismus erit prima tabula, qua liberamur ab illo naufragio; pœnitentia vero erit secunda; quia, licet baptismus in se frangiri non possit, in suo tamen effectu amitti potest, quia per peccatum mortale effectus gratiae in baptismō comparatus amittitur; recuperatur autem per solam pœnitentiam, et ideo optime dicitur secunda tabula. Nec tertia tabula necessaria est, nam licet sæpius homo cadere possit, hæc tabula præsto semper est, cui potest peccator adhærere, si velit, pœnitentiam iterum atque iterum agendo. Quam expositionem indicavit Gabr. in 4, dist. 14, q. 2, art. 3, dubit. 2, et optime convenit sacramento pœnitentiae. Secundo vero modo expонit a D. Thoma supra, qui universe intelligit, pœnitentiam quamcunque comprehendendi sub illa appellatione, ac per naufragium intelligit quodlibet peccatum mortale. Unde primum remedium, et quasi navem ad consequendam salutem aeternam dicit esse vitæ innocentiam et integratatem, quod navigium frangitur per quodlibet peccatum mortale, a quo liberat sola pœnitentia, et ideo dicitur secunda tabula; ita ut illa dictio, *secunda*, non dicat ordinem ad priorem tabulam, sed ad prius remedium atque navigium; et ideo interdum non secunda, sed simpliciter tabula appellatur. Sic Tertullianus supra: *Pœnitentiam ita apprehendere, sicut naufragus alicujus tabule fidem*. Et Ambrosius: *Tu, quæ jam ingressa es agonen, pœnitentie insiste misera, fortiter inhære tanquam naufragus tabule*. Atque hoc modo, tam virtuti, quam sacramento pœnitentiae convenient hæc metaphora; et ita generatim loquuntur dicti Patres, et specialiter Hier., epist. 48 ad Sabinianum, ubi hanc posteriorem expositionem magis significavit.

5. Materia pœnitentiae, quæ. — Quarto convenient virtus et sacramentum pœnitentiae in materia, circa quam versantur, quia scilicet

4. utrumque versatur aliquo modo circa peccatum actuale, ut sumitur ex D. Thom., q. 84, art. 2, et q. 85, art. 1, et in 4, d. 17, q. 2, art. 1 et 2. Et probatur facile ex dictis, quia virtus pœnitentiae detestatur peccatum, quia respicit illud ut materiam, seu objectum materiale, de quo plura disput. sequente; sacramentum autem pœnitentiae institutum est per modum ejusdem judicii, in quo causæ peccatorum tractantur; in unoquoque auctemjudicio causa, vel res de qua agitur, est materia illius. Dixi autem *materiam circa quam*, non *ex qua*, quia virtus, cum sit forma simplex, non habet propriam materiam ex qua constet; sacramentum autem, præsertim in nova lege habet propriam materiam ex qua constat, quod etiam convenit sacramento pœnitentiae; talis autem materia non est peccatum ipsum, sed est confessio peccatorum, ut infra latius dicturi sumus. Unde etiam distingui solet duplex materia sacramenti pœnitentiae, remota scilicet, et proxima; et peccata dicuntur materia remota, actus vero pœnitentis materia proxima, ut D. Thom. hic etiam indicavit.

5. Pœnitentia subjectum. — Quinto convenienti aliquo modo in subjecto, quia utraque habere potest suum actum tantum in homine adulto, quia solus ille esse potest capax actualis peccati. Intervenit tamen discrimen; nam pœnitentiae virtus locum habet in quilibet homine capaci actualis peccati; sacramentum autem solum in homine baptizato, quia, ut supra dixi, hoc sacramentum solum est medicina peccatorum actualium, quæ post baptismum commissa sunt.

7. Iteratur pœnitentia. — Ultimo convenienti, quia utraque pœnitentia iterari potest. Sumitur ex D. Thom., dict. q., a. 10, et Magist., dist. 14. Et ad eam explicandam advertendum est, duobus modis intelligi posse, pœnitentiam iterari: primo circa unum et idem peccatum semel tantum commissum. Et hoc modo per se notum est, virtutem pœnitentiae quoad actus suos iterari posse circa idem peccatum; quilibet enim potentia, et quilibet virtus potest repetere actus suos circa idem numero objectum, ut patet; idem ergo potest virtus pœnitentiae. Et quidem fructuose, quia, licet forsitan tale peccatum per primum pœnitentiae actum ablatum sit, tamen secundus deservire potest ad majorem satisfactiōnem, vel ad majorem certitudinem de consecuta venia, vel certe ad maius meritum. Sacramentum pœnitentiae versari quidem po-

test saepius circa idem numero peccatum, non tamen circa eamdem confessionem ejus; nam cum confessio si. materia proxima, ut tale sacramentum iteretur, necesse est confessionem ejusdem peccati iterari, quod utiliter fieri potest, propter easdem, quas diximus, causas. Secundo autem modo potest intelligi, pœnitentiam esse iterabilem, quia iterum committuntur peccata, vel eadem, vel specie diversa. Et hoc etiam modo est de fide certum, pœnitentiam tam virtutem, quam sacramentum, iterum atque iterum exerceri posse, quoties nova peccata fiunt, quia misericordia Dei nunquam deest agentibus pœnitentiam peccatoribus. Quæ res longiorē postulat disputationem contra Novatianos et alios hæreticos; et ideo inferius ex professo tractanda est.

SECTIO II.

Quibus modis differant sacramentum et virtus pœnitentiae.

1. Pœnitentia sub quo genere sit. — Princípio assignare possumus differentias inter hæc duo juxta omnes convenientias adductas in sectione præcedente. Nam, si illæ attente considerentur, ita se habent illa omnia in virtute et sacramento, ut simul ibidem declaravimus. Præter hæc vero primum discrimen assignari potest in ipsis rationibus sacramenti et virtutis; nam sacramentum ut sic constituitur in genere signi, ut supra in principio tertii tomii cum D. Thom. tradidimus; virtus vero constituitur in genere actus, vel habitus. Unde D. Thom., q. 84, art. 1, probat, pœnitentiam esse sacramentum, quia pœnitentia, prout in Ecclesia agitur, scilicet ex Christi institutione, est signum quoddam sensibile interioris satisfactionis et remissionis peccati, quam præcipue significat et perficit absolutio sacerdotis; et ideo illa est forma talis sacramenti, ut art. 3 docet. Similiter significatur ille effectus per confessionem et actus pœnitentis, qui propterea sunt materia, ut docet art. 2. Tota autem significatio et efficacia in his duobus consistit, et ideo hec pertinentia constitutionem ejus; reliqua vero, ut impositio manuum, et similia, accidentalia sunt, ut docet D. Thom., art. 4. At vero inferius, q. 85, art. 1, probat idem D. Thomas, pœnitentiam esse virtutem, non quatenus significare potest dolorem, vel passionem sensibilem, sed quatenus est libera et voluntaria detestatio peccati commissi; sic enim est hu-

manus actus rectæ rationi consentaneus; et ideo et ipse est actus virtutis, et habitus illi respondens est virtus. Constat igitur, hæc duo primario differre in propriis rationibus sacramenti et virtutis.

2. Pœnitentia interior et exterior. — Unde fit, ut etiam differant in aliquibus proprietatis, quæ has rationes comitantur; atque ita Magister, d. 14, docet, in eo etiam differre, quod pœnitentia, ut sacramentum, est actus exterior; ut virtus, est actus interior. Quod etiam docuit Vincentius in 3 tomo seu in Specul. moral., lib. 2, p. 10, d. 4. Nam cum sacramentum sit signum sensibile, necesse est ut consistat in exteriori actu, quia solus interior non objicitur sensibus; virtus autem in interiori actu animæ potissimum consistit. Hoc vero discrimen aliqua explicatione indiget, nam virtus pœnitentiae ita est in interiori actu cordis, ut etiam in exteriore prodeat, illum imperando; dicitur autem esse interior, tum quia in solo interiori actu salvatur perfecta ratio hujus virtutis; tum etiam quia tota bonitas et honestas virtutis dimanat ab actu interiori in exteriore, ita ut exterior actus non habeat rationem virtutis, nisi prout subest interior, et ab eo informatur. Similiter sacramentum pœnitentiae non ita dicitur esse in exteriori actu, ut nullo modo interiorum includat; nam etiam contritus est pars hujus sacramenti. Dicitur ergo esse in exteriori actu, quia solus interior nunquam sufficit ad rationem sacramenti constitutandam; imo ut ipsa contritus interior aliquo modo sit pars sacramenti, necesse est ut ad exteriore actum extendatur, per illum aliquo modo fiat sensibilis, et exterius manifestetur.

3. Pœnitentia virtus pars sacramenti. — Hinc potest tertia differentia constitui, quoniam virtus et sacramentum pœnitentiae comparantur ut totum et pars, nam virtus per actum suum est pars sacramenti pœnitentiae, quod componitur ex actibus pœnitentis et absolutione sacerdotis. Sicut autem sacramentum non habet suum esse ex natura rei, sed ex impositione divina, ita virtus pœnitentiae non habet quod sit pars sacramenti ex natura sua. Unde ante legem gratiae non erat pars, neque etiam nunc est in homine non baptizato; tamen ex divina institutione habet hanc habitudinem, quia sacramentum est veluti quoddam artificiale; sæpe tamen continet, ut quod ex natura sua est quoddam totum, fiat pars alicujus entis arte facti.

4. Quomodo det gratiam. — Ex eodem etiam principio differunt quarto in modo causandi remissionem peccati et gratiam; utrumque enim, ut notat Magister supra, est causa gratiae et remissionis peccati, tamen diverso modo: nam virtus tantum est causa disponens; sacramentum vero est causa efficiens. Unde dicitur conferre gratiam ex opere operato; virtus vero proprie non dicitur conferre gratiam, qua remittitur peccatum, sed obtinere, et quasi impetrare illam ex dispositione operantis; non tamen proprie ex merito, scilicet de digno, nam de congruo probabile est, ut alibi latius tractandum est.

5. Origo pœnitentiae. — Ultimo differunt in origine, antiquitate, et quadammodo in diutinitate. Primam partem sumo ex D. Them., dict. q., art. 7, ubi hoc discrimen ponit, quod sacramentum pœnitentiae ortum habuit ex institutione divina, *virtus autem (inquit) est de jure naturæ*, quod etiam habet Vincent. ubi supra. Et primum quidem per se notum est ex generali doctrina sacramentorum; omnia enim sunt ex Christi institutione. Item, quia potest remittendi peccata non poterat hominibus convenire ex natura rei, nisi a Christo data fuisset. Secundum autem, scilicet, quod virtus pœnitentiae sit ex jure naturæ, difficile visum est Cajetano, art. 6, et ideo nonnulla explicatione opus est.

6. Sitne pœnitentia de lege naturæ. — Advertendum ergo est, jus naturæ duobus modis sumi posse: primo pro dictamine rationis naturalis pure sumptæ, absque illustratione gratiae; secundo pro dictamine connaturali ipsi gratiae, seu rationali naturæ, ut illuminatæ lumine fidei; quomodo distinguuntur a Theologis tres status, seu leges humani generis, scilicet status legis naturæ, et veteris, ac legis gratiae. Primus enim status gratiam et fidem includebat. Dicitur autem fuisse legis naturæ, quia in ea tantum erant præcepta connaturalia gratiae et naturæ. Si ergo in prædicta differentia lex naturæ hoc posteriori modo sumatur, res est facilis; ita enim pœnitentia dicitur esse de lege naturæ, sicut fides et charitas; nam ratio illustrata lumine fidei et prudentie infusæ, connaturaliter dictat, honestum et rectum esse agere pœnitentiam de peccatis commissis; dictat etiam hujusmodi pœnitentiam non solum esse honestam et rectam, sed etiam esse debitam, ut infra dicimus, agentes de præcepto contritionis. Denique dictat esse utilem et convenientem dispositionem ad obtinendam a Deo veniam de of-

fensa commissa in ipsum; et ideo agere pœnitentiam cum spe venia semper fuit hominibus necessarium, etiam in statu legis naturæ. Hoc vero jus, quamvis dicatur connaturale gratiæ, non excludit divinam ordinationem, et promissionem de remittendo peccato homini veram pœnitentiam agenti; hæc enim ordinatio necessaria simpliciter est, ac pendens ex speciali gratia Dei, ut infra suo loco dicam; est tamen consentanea et proportionata tali dispositioni, et quasi connaturalis illi; et ideo dicitur esse de jure naturæ in prædicta significatione.

7. At vero, si jus naturæ alio modo sumatur, multa quidem sunt in virtute pœnitentiae, quæ non possunt esse illo modo de jure naturæ, præsertim loquendo de pœnitentia infusa; illam enim nuda ratio naturalis cognoscere non potest, ut possibilem homini, nedum ut utilem et necessariam. Item satis incertum est, an sola ratione naturali cognosci possit, peccatum hominis esse injuriam et offensam Dei, ratione cuius sit illi necessaria pœnitentia. Nihilominus, si pœnitentia late sumatur pro quacunque displicantia, vel dolore commissi peccati, cadere potest sub cognitionem rationis naturalis. Primo, quia talis displicantia naturaliter existimari potest et possibilis et honesta; quia eadem ratio, quæ dictat bonum esse amare vel exercere justitiam, dictat etiam honestum esse odisse vitium contrarium, et consequenter detestari illud, si commissum sit; item quod possit esse utilis ex natura rei ad bonos mores et ad vitæ emendationem. Atque ita simpliciter qualibet pœnitentia dici potest suo modo de jure nature, et habere in ipsa natura fundamentum aliquod, ratione cuius habet maximam proportionem cum illa.

8. Antiquitas pœnitentiae. — Ex quo etiam constat, cur hec dicantur antiquitate differre; nam virtus pœnitentiae longe antiquior est sacramento: hoc enim in lege nova, etiam post Christi mortem, initium habuit, ut infra ostendam; illa vero ab initio mundi, etiam *ipsum primum hominem eduxit a delicto suo*, ut sumitur ex Sapientiæ 10, et in omni lege permanit, ac necessaria fuit, et cum ipso etiam sacramento permanet. Unde etiam addidi, differe diuturnitate seu permanentia, propter ea præsertim, quæ docet D. Thom., dict. q., art. 8 et 9, ubi ait, interiorem pœnitentiam debere durare usque ad finem vitæ; de exteriori vero, sub qua sacramentum præcipue intelligit, negat id esse necessarium, aut con-

venientius, seu semper utilius. Quod intelligo, per se loquendo, nam interior pœnitentia ratione sue honestatis et utilitatis, et quia est internus cultus Dei, exerceri potest usque ad mortem: et moraliter loquendo potest ita fieri secundum rectam prudentiam; quod non ita est in exteriori, vel sacramentali pœnitentia, quæ requirit semper aliquam vel necessitatem, vel peculiarem occasionem, et convenientem etiam mensuram, ut exerceatur. Et ideo pœnitentia virtus, seu interior, diuturnior existimatur. Quæ et continua dici potest, quia semper habenda est, non quidem in actu, sed saltem in habitu, ut D. Thom. declarat, dict. art. 9.

QUÆSTIO LXXXIV.

DE SACRAMENTO PŒNITENTIAE, IN DECEM ARTICULOS DIVISA.

Consequenter considerandum est de sacramento pœnitentiae. Circa quod primo considerandum est de ipsa pœnitentia; secundo de effectu ipsius; tertio de partibus ejus; quarto de suscipientibus hoc sacramentum; quinto de potestate ministrorum, quæ ad claves pertinet; sexto de solemnitate hujus sacramenti.

Circa primum queruntur decem.

1. *Utrum pœnitentia sit sacramentum.*
2. *De propria materia ejus.*
3. *De forma ipsius.*
4. *Utrum impositio manus requiratur ad hoc sacramentum.*
5. *Utrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis.*
6. *De ordine ejus ad alia sacramenta.*
7. *De institutione ejus.*
8. *De duratione ipsius.*
9. *De continuitate ejus.*
10. *Utrum possit iterari.*

ARTICULUS I.

*Utrum pœnitentia sit sacramentum.*¹

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur quod pœnitentia non sit sacramentum. Gregorius enim dicit, et habetur in Decreto, 1, q. 1²: Sa-*

¹ 4, d. 14, q. 1, a. 1, q. 1, et d. 22, q. 2, art. 3, q. 2, corp.

² C. Multi sacerdotalium circa medium.

cramenta sunt baptismus, chrisma, corpus et sanguis Christi; que ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, divina virtus secretius operatur salutem. Sed hoc non contingit in pœnitentia, quia non adhibentur aliqua corporales res, sub quibus divina virtus operetur salutem. Ergo pœnitentia non est sacramentum.

2. *Præterea, sacramenta Ecclesie a ministris Christi exhibentur, secundum illud 1 Cor. 4: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Sed pœnitentia non exhibetur a ministris Christi, sed interius a Deo hominibus inspiratur, secundum illud Hierem. 31: Postquam convertisti me, egit pœnitentiam. Ergo videtur quod pœnitentia non sit sacramentum.*

3. *Præterea, in sacramentis de quibus jam supra diximus, et aliquid, quod est sacramentum tantum; aliquid quod est res et sacramentum; aliquid quod est res tantum, ut ex premissis patet¹. Sed hoc non invenitur in pœnitentia. Ergo pœnitentia non est sacramentum.*

Sed contra est quod sicut baptismus adhibetur ad purificandum a peccato, ita et pœnitentia. Unde et Petrus dixit Simoni, Act. 8: Pœnitentia age ab hac nequitia tua. Sed baptismus est sacramentum, ut supra habitum est². Ergo pari ratione et pœnitentia.

Respondeo dicendum, quod sicut Gregorius dicit in c. supradicto³, sacramentum est in aliqua celebrazione, cum res gesta ita sit, ut aliquid significative accipiamus, quod sancte accipiendum est. Manifestum est autem, quod in pœnitentia ita res gesta sit, quod aliquid sanctum significatur, tam ex parte peccatoris pœnitentis, quam ex parte sacerdotis absolvientis; nam peccator pœnitens, per ea quæ facit et dicit, ostendit cor suum a peccato recessisse. Similiter etiam sacerdos per ea quæ agit et dicit circa pœnitentem, significat opus Dei remittentis peccata. Unde manifestum est quod pœnitentia, quæ in Ecclesia agitur, est sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod nomine corporalium rerum intelliguntur large etiam ipsi exteriores actus sensibiles, qui ita se habent in hoc sacramento, sicut aqua in baptismo, vel chrisma in confirmatione. Est autem attendendum, quod in illis sacramentis, in qui-

¹ Q. 66, a. 1.

² Q. 66.

³ Refertur loco cit. in arg.

bus confertur excellens gratia, quæ superabundat omnem facultatem humani actus, adhibetur aliqua corporalis materia exterius; sicut in baptismo, ubi fit plena remissio peccatorum et quantum ad culpam et quantum ad pœnam, et in confirmatione, ubi datur plenitudo Spiritus Sancti; et in extrema unctione, ubi confertur perfecta sanitas spiritualis, quæ provenit ex virtute Christi, quasi ex quodam extrinseco principio. Unde, si qui actus humani sunt in talibus sacramentis, non sunt de essentia sacramentorum, sed dispositive se habent ad sacramenta. In illis autem sacramentis, quæ habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sunt loco materia, ut accidit in pœnitentia et matrimonio. Sicut etiam in medicinis corporalibus quedam sunt res exterius adhibitor, sicut emplastra et electuaria; quedam vero sunt actus sanandorum, puta exercitationes quedam.

Ad secundum dicendum, quod in sacramentis, quæ habent corporalem materiam, oportet quod illa materia adhibetur a ministro Ecclesie, qui gerit personam Christi, in signum, quod excellentia virtutis in sacramento operantis est a Christo. In sacramento autem pœnitentiae (sicut dictum est¹) sunt actus humani pro materia, quæ proveniunt ex inspiratione interna. Unde materia non adhibetur a ministro, sed a Deo interius operante. Sed complementum sacramenti exhibet minister, dum pœnitentem absolvit.

Ad tertium dicendum, quod etiam in pœnitentia est aliquid quod est sacramentum tantum, scilicet, actus exterius exercitus, tam per peccatorem pœnitentem, quam etiam per sacerdotem absolvientem; res autem et sacramentum est pœnitentia interior peccatoris; res autem tantum, et non sacramentum, est remissio peccati. Quorum primum totum simul sumptum, est causa secundi; primum autem et secundum, sunt quodammodo causa tertii.

COMMENTARIUS.

Supponit D. Thomas in hoc articulo, esse in Ecclesia cærimoniam quamdam sensibilem, seu actionem externam, per quam remissio peccatorum, quæ post baptismum commissa sunt, et significatur et confertur. Quam veritatem, ut certam et apud Catholicos manifestam, supponit ex usu Ecclesie. Ideoque de hujusmodi cærimonia seu actione, quam no-

¹ In solut. præc.

mine pœnitentia in titulo articuli significaverat, optime concludit esse sacramentum; nam illi convenit definitio sacramenti superiorei tomo tradita, cum de sacramento in communi ageremus, ut per se notum est. Et ob hanc causam, cum in titulo simpliciter interrogasset, an pœnitentia sit sacramentum, in fine corporis articuli cum limitatione concludit: *Unde manifestum est, quod pœnitentia, quæ in Ecclesia agitur, est sacramentum, id est, non omnis pœnitentia, sed illa, quæ exteriori ritu a Christo instituta in Ecclesia fit, et per potestatem a Christo collatam conferatur atque perficitur. Atque ita est clara litera corporis articuli. In solutionibus autem argumentorum exponit D. Thomas quomodo actus pœnitentis sint materia hujus sacramenti, et quid in eo sit res tantum, sacramentum tantum, et res et sacramentum simul; quæ omnia inferius a nobis explicabuntur.*

ARTICULUS II.

Utrum peccata sint propria materia hujus sacramenti.

1. *Ad secundum sic proceditur. Videtur quod peccata non sint propria materia hujus sacramenti. Materia enim in aliis sacramentis per aliqua verba prolatæ sanctificatur, et sanctificata effectum sacramenti operatur. Peccata autem non possunt sanctificari, eo quod contrariantur effectui sacramenti, qui est gratia remittens peccata. Ergo peccata non sunt materia propria hujus sacramenti.*

2. *Præterea, Augustinus dicit in lib. de Pœnitentia¹: Nullus potest inchoare novam vitam, nisi eum veteris vita pœniteat. Sed ad vetustatem vitæ pertinent, non solum peccata, sed etiam pœnalitates presentis vitæ. Non ergo peccata sunt propria materia pœnitentia.*

3. *Præterea, peccatorum quoddam est originale, quoddam mortale, quoddam veniale. Sed pœnitentia sacramentum non ordinatur contra originale peccatum, quod tollitur per baptismum, neque contra peccatum mortale, quod tollitur per confessionem peccatoris, nec etiam contra veniale, quod tollitur per tensionem pectoris, et per aquam benedictam, et alia hujusmodi. Ergo peccata non sunt propria materia pœnitentia.*

Sed contra est quod Apostolus dicit 2 Cor.

¹ Lib. de Medicina pœnitent., c. 2, non longe a princip., tom. 9 (est hom. 27 inter 50).

12: *Non egerunt pœnitentiam super immunditia et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.*

Respondeo dicendum, quod duplex est materia, scilicet proxima et remota, sicut statua proxima materia est metallum, remota vero aqua. Dictum est autem¹, quod materia proxima hujus sacramenti sunt actus pœnitentis; cuius materia sunt peccata, de quibus dolet, et quæ confitetur, et pro quibus satisfacit. Unde relinquitur, quod remota materia pœnitentia sunt peccata, non acceptanda, sed detestanda et destruenda.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de proxima materia sacramenti.

Ad secundum dicendum, quod vetus et mortalis vita est objectum pœnitentia, non ratione pœnae, sed ratione culpæ annexæ.

Ad tertium dicendum, quod pœnitentia quodammodo est de qualibet peccatorum genere; non tamen eodem modo. Nam de peccato actuali mortali est pœnitentia proprie et principaliter. Proprie quidem, quia proprie dicimur pœnitere de his, que nostra voluntate commisimus; principaliter autem, quia ad deletiōnem peccati mortalis hoc sacramentum est principaliter institutum. De peccatis autem venialibus est quidem pœnitentia proprie, in quantum sunt nostra voluntate facta; non tamen contra hæc principaliter est hoc sacramentum institutum. De peccato vero originali pœnitentia nec principaliter est (quia contra ipsum non ordinatur hoc sacramentum, sed magis baptismus), nec etiam proprie, quia peccatum originale non est nostra voluntate peractum, nisi forte in quantum voluntas Adæ reputatur nostra, secundum modum loquendi, quo Apostolus dicit Rom. 5: In quo omnes peccaverunt. In quantum tamen large accipitur pœnitentia, pro quacunque detestatione rei preteritæ, potest dici pœnitentia de peccato originali, sicut loquitur Augustinus in lib. de Pœnitentia¹.

COMMENTARIUS.

Quoniam sacramenta novæ legis ex materia et forma constant, ut in superioribus visum est, ideo D. Thomas postquam in communi explicuit rationem hujus sacramenti, in hoc et sequenti articulo declarat essentiales partes ejus. Hic vero recte distinguit dupli-

¹ Art. præc., ad 1 et 2.

² In lib. de Vera et falsa pœnit. 8, tom. 4. Et in lib. de Pœnit. medicina, c. 2, tom. 9.

cem materiam, proximam et remotam, docetque materiam proximam hujus sacramenti esse actus pœnitentis, quibus peccata detestatur, confitetur, ac punit; remotam vero esse ipsa peccata, principaliter quidem mortalia, consequenter vero, et quasi secundario venialia. Non declarat autem D. Thomas quomodo actus pœnitentis sint materia sacramenti; intelligendum vero est, in his actibus contineri essentiale materiam hujus sacramenti, non vero omnes pertinere ad essentiam ejus, sed quosdam esse essentiales, nimirum confessionem et contritionem aliquam; alios vero pertinere ad integratorem, vel perfectionem, nimirum satisfactionem et perfectam contritionem. Quod vero D. Thomas ait, peccata esse materiam remotam, declaratur in solut. ad 3, intelligendum esse de peccatis actualibus, non originali; nam de originali peccato, cum non consistat in actione humana, non est proprie pœnitentia. Addendum vero est, D. Thom. intelligendum esse de peccatis actualibus post baptismum commissis, nam hæc sola sunt materia confessionis sacramentalis, ut inferius ostendemus. Unde, sicut Div. Thomas superiori articulo dixit, pœnitentiam, quæ in Ecclesia fit, esse sacramentum, ita, cum in praesenti ait, peccata esse materiam, intelligit de peccatis intra Ecclesiam commissis, quia de solis illis fit pœnitentia in Ecclesia, nam de illis tantum Ecclesia judicat. Sunt autem hæc peccata, illa quæ a baptizatis committuntur, nam omnes, qui baptismo parent, extra Ecclesiam sunt, et similiter extra Ecclesiam peccant.

ARTICULUS III.

Utrum hæc sit forma hujus sacramenti:

Ego te abservo¹.

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur quod hæc non sit forma hujus sacramenti: Ego te abservo. Formæ enim sacramentorum ex institutione Christi, et Ecclesiae usu habentur. Sed Christus non legitur hanc formam instituisse, neque etiam in communis usu habetur; quinimo in quibusdam solutionibus, quæ in Ecclesia publice sunt (sicut in Prima, et Completo, et in Cœna Domini) absolvens non utitur oratione indicativa, ut dicat: Ego vos abservo, sed oratione deprecativa, cum dicit: Misereatur*

¹ 4, d. 22, q. 2, art. 2, q. 2 et 3, et in opusc. 22.

restri omnipotens Deus, vel: Absolutionem et remissionem tribuat vobis omnipotens Deus. Ergo hæc non est forma hujus sacramenti: Ego te abservo.

2. *Præterea, Leo Papa dicit¹, quod indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequit obtinere. Loquitur autem de indulgentia Dei, qua præstatur pœnitentibus. Ergo forma hujus sacramenti debet esse per modum deprecationis.*

3. *Præterea, idem est absolvere a peccato, quod peccatum remittere. Sed solus Deus peccatum remittit, qui etiam solus interius hominem a peccato mundat, ut Augustinus dicit² super Joann. Ergo videtur quod solus Deus a peccato absolvat. Non ergo debet sacerdos dicere: Ego te abservo, sicut non dicit: Ego tibi peccata remitto.*

4. *Præterea, sicut Dominus dedit potestatem discipulis absolvendi a peccatis, ita etiam dedit eis potestatem curandi infirmitates, et ut daemonia ejicerent, et ut languores sanarent, ut habetur Matth. 10 et Luc. 8. Sed sanando infirmos, Apostoli non utebantur his verbis: Ego te sano, sed: Sanet te Dominus Jesus Christus, sicut Petrus dixit paralyticu, ut habetur Acto. 9. Ergo videtur, quod sacerdotes habentes potestatem Apostolis a Christo traditam, non debeant uti hac forma verborum: Ego te abservo, sed: Absolutionem tribuat tibi Christus.*

5. *Præterea, quidam hac forma utentes sic eam exponunt: Ego te abservo, id est, absolum ostendo. Sed nec hoc etiam sacerdos sacerdotem potest, nisi ei divinitus reveletur, unde ut legitur Mat. 16, antequam Petro diceretur: Quodcumque solveris super terram, etc., dictum est ei: Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Ergo videtur quod sacerdos, cui non est facta revelatio, presumptuose dicat: Ego te abservo, etiamsi exponatur, id est, absolutum ostendo.*

Sed contra est quod sicut Dominus dixit discipulis, Matt. ult.: Evntes docete omnes gentes, baptizantes eos, ita dixit Petro, Matt. 16: Quodcumque solveris super terram. Sed sacerdos auctoritate illorum verborum Christi fretus, dicit: Ego te baptizo. Ergo eadem auctoritate dicere debet in hoc sacramento: Ego te abservo.

¹ Refertur de Pœnit., d. 1, cap. Multiplex, non procul a principio, et dicitur esse in epistola ad Theodorum, quæ est 89 in Leone.